

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA TASAVVUR VA IJODIY FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISH

Bozorbayeva Gulruh Alisher qizi

MTTDMQTMOI tayanch doktoranti

Annotatsiya

Maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda tasavvur va ijodiy fikrlashni rivojlantirishning xususiyatlari, uning yoshga qarab o'zgarishi va o'yinlar hamda ijodiy faoliyat orqali shakllanishi tadqiq etilgan. Ishda bolalarning ixtiyoriy va bexohlarsiz tasavvuri, nutq va kommunikativ faoliyatning ahamiyati, shuningdek, tasavvur vositalari va metodlari batafsil bayon qilinadi. Maqola pedagoglarga maktabgacha yoshdagi bolalarda fantaziya va ijodiy qobiliyatni rivojlantirish bo'yicha tavsiyalar beradi.

Kalit so'zlar: maktabgacha yosh, tasavvur, ijodiy fikrlash, ixtiyoriy tasavvur, o'yinlar, fantaziya, rol o'yinlari, ijodiy faoliyat, nutq, pedagogik metodlar

Аннотация

В статье исследуются особенности развития воображения и творческого мышления у детей дошкольного возраста, их изменения в зависимости от возраста, а также формирование через игры и творческую деятельность. Рассматривается произвольное и непроизвольное воображение, роль речи и коммуникативной деятельности, а также средства и методы развития воображения. Статья содержит рекомендации для педагогов по развитию фантазии и творческих способностей дошкольников.

Ключевые слова: дошкольный возраст, воображение, творческое мышление, произвольное воображение, игры, фантазия, ролевые игры, творческая деятельность, речь, педагогические методы

Abstract

The article explores the characteristics of imagination and creative thinking development in preschool children, their age-related changes, and the formation of these abilities through play and artistic activities. The study discusses voluntary and involuntary imagination, the role of speech and communicative activities, as well as the tools and methods for developing imagination. The article provides recommendations for educators to foster fantasy and creative abilities in preschoolers.

Keywords: preschool age, imagination, creative thinking, voluntary imagination, play, fantasy, role-playing, creative activity, speech, pedagogical methods

Kirish

Maktabgacha yoshdagi bolalarda tasavvur va ijodiy fikrlash bolaning shaxsiy, ijtimoiy va kognitiv rivojlanishida muhim komponent hisoblanadi. Shu yoshda bola dunyoni tasavvur, fantaziya va ijod orqali o'rganadi, yangi vaziyatlar yaratadi va muammolarni ijodiy yo'l bilan hal qilishni o'rganadi. Kichik maktabgacha yoshdagi bolalarda tasavvur kattalarnikidan farq qiladi: uning tashqi boy ko'rinishi ortida sxematiklik, stereotiplik va bilimlarning yetishmovchiligi yashiringan. Bu tasavvur bolalarning fikrlashidagi tanqidiylikning pastligi bilan bog'liq bo'lib, ular "shunday bo'ladi" va "shunday bo'lmaydi"ni farqlay olmaydi (L.S. Vygotskiy,)[1] Shu sababli tasavvurning ko'rinishi, uning ijodiy va ijtimoiy ahamiyati yoshga qarab sezilarli farq qiladi.

Tasavvur rivojlanishining bosqichlari

2,5–3 yoshdagi bolalarda reja ko'pincha harakat amalga oshirilgach yuzaga keladi. Agar reja faoliyat boshlanishidan oldin shakllansa ham, u juda barqaror emas. Reja osonlik bilan buziladi yoki

yo'qoladi, masalan, qiyinchiliklar yoki vaziyat o'zgarishida. Bu yoshdagi tasavvur ko'pincha tasodifiy, vaziyat, predmet yoki qisqa muddatli emotsional tajriba ta'sirida yuzaga keladi [2]. Shu yoshdagi bolalar fantaziyani jarayon sifatida amalga oshiradilar, amaliy natijaga yo'naltirilmagan.

Tasavvur boshlang'ich bosqichda predmet bilan uzviy bog'liq bo'ladi: masalan, stulni kemaga, kubikni qozonga aylantirish faqat ular bilan harakat qilganda sodir bo'ladi (M.G.Vityaz)[3]. O'yinchoqlar va atribut predmetlar o'yinning syujetini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi.

3–4 yoshda bolalarda reja faqat harakatdan keyin yuzaga keladi. Bola yaratgan tasvirlarni amaliyotda qanday amalga oshirish mumkinligini oldindan o'ylamaydi; u fantaziyani faqat jarayon sifatida bajaradi. Shu yoshda tasavvur predmetga bog'liq bo'lib, o'yin syujetini boshlash uchun bola predmet bilan bevosita harakat qilishi kerak. O'yin davomiyligi odatda 10–15 daqiqa, va tashqi omillar syujetni o'zgartiradi, birinchi reja tez-tez yo'qoladi. Bolalar predmetlarni qayta nomlashni unutib, ularni real funksiyalariga muvofiq ishlatadi [4].

4–5 yoshda bolalar ijtimoiy normalar, qoidalar va faoliyat namunalari asosida o'z faoliyatini shakllantira boshlaydi. Shu yoshda tasavvur ixtiyoriy va maqsadga yo'naltirilgan bo'ladi. Bolalar o'z fantaziyasini boshqarishni, tasavvur asosida reja tuzishni o'rganadi. Shu davrda o'yinlar davomiyligi 40–50 daqiqaga yetadi, va bolalar o'z syujetini ko'proq barqaror ravishda amalga oshiradi [5].

5–6 yoshda bolalar soatlab, hatto kunlab o'yin o'ynashlari mumkin. Ularning o'yin syujetlari nisbatan barqaror bo'lib, reja va zamislari ko'pincha oxirigacha bajariladi. Shu yoshda ixtiyoriy tasavvur yanada rivojlangan bo'lib, bolaning ijodiy va strategik fikrlash qobiliyatini kuchaytiradi [4].

Ixtiyoriy tasavvur va nutqning roli

Ixtiyoriy tasavvur dastlab kattalarning so'z ta'siri bilan syujetli-rol o'yinda yuzaga keladi. L.S. Vygotskiy ta'kidlaydi:

“Bolaning o'yini shunchaki oldingi tajriba xotirasi emas, balki o'tgan tajribalarni ijodiy qayta ishlash, ularni kombinatsiyalash va yangi, bolaning istak va talablariga mos keladigan realiyatni yaratishdir” [7].

D.B. Elkonin bolalar o'yinini, ayniqsa kattalarning ko'rsatmalari bilan amalga oshirilsa, ijodiy tasavvurni rivojlantiradi va shaxsiy hamda jamoaviy faoliyat rejalari yaratishga imkon beradi [8]. Keyinchalik ixtiyoriy tasavvur rasm chizish, loydan ishlash, konstruksiyalar yaratish, mehnat faoliyati va boshqa ijodiy mashg'ulotlarda namoyon bo'ladi.

L.S. Vygotskiy nutqning tasavvur rivojlanishidagi ahamiyatini ta'kidlaydi. Nutq bolani bexohlarsiz taassurotlardan ozod qiladi, predmet haqidagi tasavvurlarni shakllantirish va mustahkamlashga yordam beradi. Nutq orqali bola ko'rgan predmetni tasavvur qilishi, unga oid fikr yuritishi va aql bilan qayta ishlashi mumkin. Shu sababli, tasavvurning asosiy vositasi, xuddi fikrlash kabi, nutqdir [3].

T.A. Repina qayd etadi, bolalarning tasavvuri va zamislari yosh bilan barqarorlashadi, o'yinning bir mavzu bo'yicha davomiyligi oshadi, rollar barqaror bo'ladi va syujetni oldindan rejalashtirish yaxshilanadi [5].

Tasavvur va ijodiy fikrlashni rivojlantirish metod va o'yinlar

1. “Yaxshi – yomon” o'yini

Bolalarga obyektning ijobiy va salbiy xususiyatlarini aniqlash, dialektik qonunni tushunish, mantiqiy fikrlash va dalil keltirishni o'rgatadi .

2. “Yangi qo'llanmani top” o'yini

Bolalar mavjud predmetni turli vazifalarda ishlatishni o'rganadi, bu ijodiy fikrlash va muammolarni hal qilish qobiliyatini rivojlantiradi

3. “Teskari” o'yini

Har bir predmet yoki hodisaning antitsistemasini topish orqali bolalar predmetlarni va ularning xususiyatlarini solishtirish va umumlashtirishni o'rganadi.

4. "Kichik odamchalar" metodi

Bolalarni turli agregat holatlar bilan tanishtiradi va dunyoni modellashtirish orqali tasavvur rivojlanishini qo'llab-quvvatlaydi.

5. "Ha-Yo'q" o'yini

Bolalarni predmet va hodisalarni umumiy xususiyatlar bo'yicha tasniflashga, savol berish va javoblarni tahlil qilishga o'rgatadi.

6. "Robinson" metodi

Bolalarga dastlab foydasiz ko'ringan predmetlarni turli maqsadlarda ishlatishni o'rgatadi va muammolarni ijodiy hal qilish qobiliyatini rivojlantiradi.

7. "Tipik fantaziya" metodi

Bolalarni kichraytirish-kattalashtirish, teskari tasavvur qilish, bo'laklash va birlashtirish, vaqt va dinamik-statik operatorlar orqali ijodiy hikoya yaratishga o'rgatadi.

Xulosa: Maktabgacha yoshdagi bolalarda tasavvur va ijodiy fikrlash rivojlanishi yoshga qarab o'zgaradi: avvaliga predmetga bog'liq va bexohlarsiz bo'lsa, keyinchalik ixtiyoriy va maqsadga yo'naltirilgan bo'ladi. Rol va syujetli o'yinlar, ijodiy mashg'ulotlar, nutq va kommunikativ faoliyat tasavvur va ijodiy fikrlashni samarali rivojlantiradi. Bolalarning fantaziyasi va ijodiy qobiliyati o'sib borishi bilan ular o'z rejaları va zamislari asosida murakkab va barqaror o'yinlar yaratishga qodir bo'ladi. Shu tariqa, tasavvur va ijodiy fikrlashni rivojlantirish bolalarning shaxsiy va ijtimoiy faoliyatini mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Дьяченко, О.М. Воображение школьника [Текст]/ О.М. Дьяченко. – М.: Знание, 1986. – С.34.
2. Казакова, Т.Т. Развитие творчества у дошкольников. [Текст]/ Т.Т. Казакова. – М.: Просвещение, 1999. – 192 с.
3. Козлова, С.А., Куликова, Т.А. Дошкольная педагогика [Текст]/ С.А. Козлова, Т.А. Куликова. – М.: Просвещение, 2000. – С. 41.
4. Коршунов, Л.С. Воображение и его роль в познании [Текст]/Л.С.Коршунов. – М.: Просвещение, 1979. – 189 с
5. Рибо, Т. Творческое воображение [Текст]/ Т. Рибо. – М.: Просвещение, 2001. – С. 83.
6. Практикум по возрастной и педагогической психологии. [Текст]/ / Авт.-сост. Е.Е. Данилова; Под ред. И.В. Дубровиной.– М.: Академия, 1998. – 160 с.
7. Выготский, Л.С. Воображение и его развитие в детском возрасте [Текст]/ Л.С. Выготский. – М.: - 1995. – 189 с.